

СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті проаналізовані відмінності між поняттями "освітнє середовище навчального закладу" та "освітнє інноваційне середовище". Визначено основні складові інноваційного середовища та розкрито структуру взаємопов'язаних компонентів. Обґрунтовано принципи застосування інноваційних технологій в професійній підготовці майбутніх учителів. Дослідженням встановлено, що використання інформаційного середовища у вищій школі, є забезпечення індивідуалізації навчання та швидкий пошук навчальної інформації, здійснення динамічного й систематичного контролю за допомогою комп'ютерного тестування.

Доведено, що інноваційні процеси виступають засобом, який формує якісний потенціал майбутніх учителів, як необхідний атрибут їх професійної компетентності в умовах інноваційності освітнього пошуку, забезпечення оновлення змісту освіти та створення і вдосконалення умов для розвитку й саморозвитку. Визначено основні педагогічні умови та показники ефективності освітнього інноваційного середовища.

Ключові слова: інноваційне середовище, професійна підготовка, системність, результативність, педагогічна інноватика.

Актуальність проблеми дослідження. У сучасних умовах інформатизації суспільства та модернізації системи професійної підготовки майбутніх учителів актуалізовано питання інформаційно-ресурсного забезпечення процесу становлення майбутнього педагога в освітньому середовищі професійної підготовки. Усвідомлюючи роль і значення педагога як рушійної сили освітянських реформ, вищі навчальні заклади реалізують програми інноваційного розвитку, де одним із важливих завдань визначають оновлення професійної підготовки майбутніх учителів в умовах інноваційної діяльності. Реалізація окресленого завдання є складовою пріоритетного напрямку розвитку українського суспільства, адже, як зазначається в Законі України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства України на 2007-2015 роки", одним з головних пріоритетів нашої держави є прагнення "побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя" [4]. Останнім часом відбувається переосмислення системи пріоритетів безперервної педагогічної освіти, у процесі якої першочергового значення набувають питання становлення учителя як суб'єкта інноваційної діяльності та засвоєння ним освітніх технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість стверджувати, що проблема освітнього середовища висвітлюються в дослідженнях Л. Буєва, Ю. Мануйлова, Л. Новикова, Н. Селиванова, В. Петровського, І. Якиманської, В. Ясвіна. Проблеми створення освітнього простору розглядаються у працях Є. Бачинської, С. Гершунського, В. Гинецінського, Б. Єльконіна, Б. Серікова.

Питання професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до використання нових технологій висвітлювали Т.Алексєєнко, О.Березюк, М.Богданова, О.Горська, В.Євдокимов, О.Пехота.

Інноваційна діяльність в галузі освіти досліджується вченими та педагогами: І. Бех, Л. Буркова, Л. Даниленко, І. Зязюн, О. Киричук, О. Козлова, В. Кремень, В. Мадзігон, К. Макагон, С. Подмазін, В. Пінчук, О. Савченко, А. Сологуб, О. Торубара, Н. Федорова, А. Фурман, М. Ярмаченко.

Мета статті – розкрити сутність та структуру інноваційного освітнього середовища у процесі професійної підготовки майбутніх учителів вищого навчального закладу.

Виклад матеріалу. Потреба в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності в сучасних умовах розвитку освіти викликана також необхідністю оновлення організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах різного типу. Інноваційні педагогічні технології стають типовим явищем освітянської практики, а готовність до їх застосування – вимогою до всіх педагогів [3].

А. Каташов узагальнив різноманітні підходи до визначення поняття "освітнє середовище навчального закладу" та розглядає його як сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують саморозвиток вільної і активної особистості, реалізацію творчого потенціалу студентів. Під "освітнім інноваційним середовищем" ми розуміємо навчальне середовище, що будується на принципах кооперації навчальної діяльності як рівноправної взаємодії студентів у

невеликих групах, що об'єднуються для вирішення загального завдання і спільними зусиллями досягають взаємної згоди.

Логічними є результати дослідження В. Ясвіна, який розуміє "освітнє середовище" як систему впливів і умов формування особистості за заданим взірцем, а також можливостей для її розвитку, що є в соціальному і просторово-предметному оточенні [8].

Л. Ващенко підкреслює, що як системне утворення інноваційне середовище окремого регіону має власну організаційно-функціональну структуру, основними складовими якого визначено: стратегію розвитку освіти регіону, тактику формування інноваційних процесів, зміст інноваційного середовища регіону, організаційне забезпечення, прогнозування розвитку освіти регіону.

А. Кух вважає, що освітнє середовище структурно складається із трьох взаємопов'язаних компонентів: суб'єктно-ресурсного, матеріально-технічного та ідейно-технологічного. Суб'єктно-ресурсний компонент визначає суб'єкти освітнього середовища студентів та умови здійснення їх суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Матеріально-технічний компонент відповідає за забезпечення освітнього середовища відповідним стандартним обладнанням. Ідейно-технологічний компонент визначає нормативні методики та технології досягнення прогнозованих результатів у навчанні [2].

Кожен освітній заклад має власний матеріально-технічний потенціал для створення інноваційного освітнього середовища. Основна увага в сучасних освітніх закладах приділяється розвитку інформаційного освітнього середовища за допомогою впровадження інформаційних технологій в освіту на всіх її рівнях.

Концепція інформаційного середовища вперше була запропонована І. Шалаєвим, який підкреслював його роль не тільки як провідника інформації, але й активного чинника впливу на учасників навчального процесу.

У контексті проведення досліджень інноваційного середовища вчені виділяють наступні принципи, а саме: 1) орієнтація на співробітництво; 2) розвиток особистісного потенціалу; 3) єдність теорії та практики; 4) принцип активності, що спонукає особистість до активної позиції у навчанні.

Спираючись на вищезначені принципи застосування інноваційних технологій найбільш оптимальними в професійній підготовці майбутніх учителів є використання форм і методів кооперативного навчання, бо саме кооперативна організація навчальної діяльності є базою для застосування нових технологій і спрямована на виховання особистості, здатної навчатися та змінюватися, співпрацювати на рівних одна з одною.

Технологія застосування інноваційних методів навчання та виховання студентів, як правило, знаходить своє відображення в організації підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах освіти. Однак і серед викладачів, які забезпечують професійну підготовку майбутніх учителів існують різні погляди на створення, опанування та використання педагогічних інновацій, а саме, як свідчить статистика: 46 % викладачів беруть участь у використанні і розповсюдженні педагогічних нововведень та підтримують їх; 54 % – намагаються реалізувати нововведення на практиці в силу суспільної думки починаючи з нормативних документів [6].

Саме інноваційні процеси виступають як такий засіб, формуючи якісний потенціал майбутніх учителів, як необхідний атрибут їх професійної компетентності в умовах інноваційності освітнього пошуку, забезпечення оновлення змісту освіти та створення і вдосконалення умов для розвитку і саморозвитку, реалізації творчих здібностей майбутнього учителя професійної підготовки.

Залежно від особливостей новації, ефективними можуть бути різні методи її реалізації. Важливо, щоб учасники інноваційного процесу мали їх у своєму арсеналі, вміли застосовувати їх залежно від ситуації. Кожен етап інноваційного процесу вимагає певної організації роботи і застосування відповідних методів. В одних випадках потрібне чітке окреслення меж ініціативи і відповідальності, в інших – творчий підхід, оперативне реагування на швидкозмінні ситуації, чіткий розподіл обов'язків та відповідальності, зрештою, необхідна гнучка організація праці задля досягнення бажаного результату. Використання інноваційних процесів є соціально значущим аспектом у підготовці майбутнього учителя [7].

Відсутність інноваційного середовища призводить до методичної невідповідності викладачів, до їх слабкої інформованості з питань педагогічних інновацій, що проявляється в недостатній методичній підготовці майбутніх учителів професійної освіти. Тільки інноваційна спрямованість формування професійних знань, умінь і навичок студентів передбачає залучення їх до діяльності зі створення, засвоєння і використання педагогічних новацій у практиці навчання та виховання майбутніх учителів, створення певного інноваційного середовища у вищій школі. Майбутній учитель професійної підготовки повинен бути підготовленим до відбору, оцінки і застосування у своїй діяльності досвіду колег чи пропонованих наукою нових ідей та методик, тобто до педагогічного моніторингу. Отже, інноваційне середовище знаходить реальне відображення у ставленні майбутніх учителів професійної підготовки до педагогічних інновацій.

Механізм інноваційних процесів, зорієнтований на підготовку майбутніх учителів до творчої діяльності, реалізує принципи свободи вибору, проблемно-ситуативної організації навчання, стимулювання самоосвіти та самостійності, принцип розвитку творчого потенціалу та морально-вольової сфери, науково-методичного супроводу.

Обґрунтування сутності інноваційного середовища породжує необхідність пошуку таких умов його організації, які будуть відповідати названим принципам і сприятимуть ефективному використанню інновацій студентами у майбутній професійній діяльності.

У контексті інноваційної стратегії навчально-виховного процесу суттєво зростає роль викладача вищого навчального закладу, який забезпечує професійну підготовку майбутнього учителя як безпосереднього носія новаторських ідей. Інноваційна діяльність стає обов'язковим компонентом педагогічної системи. Соціально-психологічна та професійна готовність викладача до творчої діяльності передбачає відкритість, багатоваріантність, гнучкість і динамізм, орієнтує на використання різноманітних форм роботи зі студентами. Викладач може виступати як автор, розробник, дослідник, користувач і пропагандист нових педагогічних технологій, теорій [1].

Успішне використання викладачем педагогічних інновацій вимагає моделювання й оптимізації процесів створення, засвоєння і застосування нових ідей та технологій. Етап створення педагогічних інновацій включає: 1) визначення нового в системі педагогічних інновацій; 2) опис, пояснення сутності педагогічного нововведення; 3) визначення сукупності об'єктивних і суб'єктивних умов для оптимальної реалізації нових ідей; 4) зіставлення пропонованого нового з прийнятими критеріями педагогічних інновацій; 5) локальне використання педагогічної інновації та її експертна оцінка.

На етапі засвоєння педагогічних інновацій важливо, щоб вони були осмислені в категоріях педагогічної науки, використані самим викладачем і передані іншим викладачам чи студентам.

Етап засвоєння передбачає: 1) педагогічний моніторинг основних ідей, концепцій, технологій, обробку матеріалу; 2) засвоєння інновації на індивідуально-творчому рівні; 3) систематизацію накопичених фактів із власного досвіду і досвіду використання інновацій іншими учителями; 4) аналіз і узагальнення отриманих результатів використання педагогічних інновацій [6].

Модернізація освітніх процесів пов'язана із створенням арсеналу новітніх інструментів накопичення, обробки та передачі освітньої інформації через інформаційні канали, серед яких – створення локальних та міжнародних освітнянських мереж, концептуальне запровадження систем відкритої освіти, реалізація ефективних моделей дистанційного навчання, розробка та застосування сучасних засобів навчання, використання можливостей ЗМІ та медіа, реалізація проектної діяльності у освітньому інформаційному просторі тощо.

І. Богданова у структурі педагогічної інноватики виділяє специфічний напрямок, орієнтований на дослідження технологічних процесів у системі освіти взагалі та в системі педагогічної освіти зокрема, що отримав назву "техноматика" [2].

Відповідно до структури інноваційного освітнього середовища визначені основні педагогічні умови його формування: 1) особистісно-орієнтовані та гуманістичні підходи до його створення з урахуванням партнерського співробітництва, поваги та довіри всіх учасників навчально-виховного процесу; 2) спрямування на розвиток і саморозвиток кожної особистості; 3) робота в творчому пошуковому режимі; 4) ефективне використання науково-методичних, матеріально-технічних та кадрових можливостей освітніх закладів регіону; 5) застосування інноваційних технологій.

Оцінка ефективності освітнього середовища здійснюється за різними показниками з урахуванням структури даного феномена. Так, А. Каташов виділяє наступні параметри: 1) результативність діяльності навчального закладу (рівень знань і загальнокультурного розвитку студентів; ступінь привабливості освітнього закладу й освітніх послуг; ступінь засвоєння нових технологій, програм, методик; взаємодія з вузами); 2) комфортність (естетика середовища, санітарно-гігієнічні, фізіологічне обґрунтування режиму роботи; наявність ситуації вибору змісту, форм освіти; соціально-психологічний мікроклімат); 3) забезпеченість навчальної діяльності (навчально-матеріальне обладнання, рівень організаційно-функціональної забезпеченості); 4) характеристика кадрового потенціалу; 5) рівень і характер управлінської діяльності [5].

На етапі запровадження педагогічних інновацій ефективними є такі форми роботи: 1) відвідання відкритої лекції викладача, який використовує передові технології навчання, з подальшим аналізом; 2) повідомлення викладачем про педагогічну знахідку, нові прийоми і способи роботи на засіданні методичного семінару; 3) використання записаних на відеомагнітофон лекцій, лабораторно-практичних занять, які проводили викладачі, ініціатори запровадження нового у процесі професійної підготовки спеціалістів; 4) виступи викладача про досвід роботи колег на основі відвідування занять, бесід, спостережень; 5) робота над навчальними посібниками, дисертаціями, монографіями з аналізом педагогічних інновацій.

Сучасною педагогічною школою накопичено великий педагогічний досвід з розробки мікродосліджень психолого-педагогічного змісту, які допомагають майбутнім учителям оцінити власну педагогічну діяльність та ефективність використання інноваційних технологій [6].

На жаль, сьогодні педагогічна освіта не задовольняє потреби сучасної школи в поширенні інновацій. Тому й зміст підготовки майбутнього учителя професійної підготовки не встигає своєчасно поповнюватись інформацією про інноваційні технології навчання.

Висновок. Об'єднання різних освітніх установ з метою забезпечення наступності підготовки висококваліфікованих кадрів з урахуванням регіональних потреб створюють умови для інноваційного навчання у вищій школі. Адже, важливою умовою функціонування інноваційного середовища у вищих педагогічних закладах освіти є психолого-педагогічна самоосвіта, одним із показників якої є самостійне вивчення викладачами та студентами відповідної літератури, що дає можливість не тільки бути

обізнаним із педагогічними пошуками, але й знаходити практичні шляхи запровадження інновацій у власну діяльність.

Перспективи подальших досліджень. Вивчення впливу різних видів інноваційного середовища у вищому педагогічному закладі освіти, що пов'язані з підготовкою висококваліфікованих компетентних майбутніх учителів професійної підготовки.

Використані джерела

1. Ващенко Л. Рівні розвитку інноваційного середовища / Л. Ващенко // Директор школи. – 2008. – № 5. – С. 3-4.
2. Богданова І.М. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя на основі інноваційних технологій: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Богданова І.М. – К., 2003. – 440 с.
3. Гонтаровська Н. Інноваційно-освітнє середовище як фактор розвитку особистості / Н. Гонтаровська // Директор школи. – 2008. – № 9. – С. 3-5.
4. Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства на 2007 – 2015 роки" [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>.
5. Каташов А.І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: автореф. дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01 / А.І. Каташов. – Луганськ, 2001. – 20 с.
6. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
7. Слєпкань З. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навчальний посібник / З. Слєпкань. – К.: Вища школа, 2005. – 239 с.
8. Ясвин В. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

Rebenok V.

CREATION OF INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS

The article analyzed the differences between the concepts of "educational environment of the institution" and "innovative educational environment." The main components of the innovation environment and the structure of interconnected components are disclosed. There are stated the principles of the usage of innovative technologies in the training of future teachers, ensuring the usage of forms and methods of cooperative learning, which are aimed at building personality, able to learn and change, cooperate on an equal footing with each other. It is determined that the mechanism of innovation processes focused on training of future teachers to creative activity, freedom of choice, problem-situational training, incentives and self-autonomy, creativity and moral-volitional, scientific and methodological support.

The study found that the usage of the information environment in higher education is to provide learning personalization and quick search of educational information, implementing dynamic and systematic monitoring by computer testing, as well as providing a large number of artistic and other tasks for independent work in training of future teachers.

It is proved that innovation processes are the tool that creates high-quality potential of future teachers as a necessary attribute of their professional competence in terms of innovative educational search of software update educational content and the creation and improvement of conditions for development and self-realization of creative abilities of the future teacher. It is found that the innovative direction of formation of professional knowledge and skills of students provides their involvement in activities of creation, assimilation and usage of pedagogical innovations in the practice of training and educational environment for innovation in higher education.

There are given the basic pedagogical terms of innovative environment, aimed at development and self-development of each person and efficient usage of scientific and methodological, logistical capacity of educational institutions in the region. It is highlighted the performance of educational innovation environment, providing educational performance of services, the characterization of human capacity and the level and nature of management. It is indicated that structurally innovative learning environment consists of three interrelated components.

Key words: *innovative environment, training, consistency, efficiency, pedagogical innovation.*

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016 р.